

Činnost v tanečním souboru a její význam v životě člověka drobnohledem fenomenologického zkoumání

Helena Pilušová

Abstrakt

Předkládaný příspěvek představí činnost v tanečních souborech jako jednu z významných volnočasových aktivit provozovaných v mnoha regionech České republiky. Zaměří se především na osobnost vedoucího, jeho osobní vnímání této aktivity a propojenosti s celoživotním směřováním. Hlavní těžiště výzkumné sondy leží v získání vhledu do problematiky tanečních souborů a života jejich vedoucích. Zároveň díky metodě fenomenologického zkoumání a doplňkové metody oživené fotografie ukáže na hloubku a význam, který této aktivitě přikládají samotní vedoucí jako její přímí účastníci, pro něž se mnohdy tato činnost stala celoživotní filozofií.

Klíčová slova: volný čas, fenomenologie, oživená fotografie, taneční soubory, vedoucí, osobnost.

Participation in Dance Groups and Its Meaning in a Person's Life Under Scrutiny of the Phenomenological Examination

Abstract

This paper presents participation in dance groups as one of the most important leisure activities offered in many regions of the Czech Republic. It will focus primarily on the leaders' personality, their personal perception of this activity and interconnectedness with the lifelong direction. The main focus of the research survey is on gaining an insight into the issue of dance groups and lives of their leaders. At the same time, it shows the depth and significance ascribed to this activity by the leaders as direct participants for whom this activity often becomes lifelong philosophy, due to the method of phenomenological examination and the additional method of animated photography.

Key words: leisure time, phenomenology, animated photos, dance groups, leaders, personality.

Úvod

Volný čas a jeho výzkum nabývá svého významu zvláště v posledních letech, kdy se nakládání s volným časem a aktivitami v něm provozovanými stalo jedním z nosných témat, jímž je věnována podstatná pozornost. Volný čas je stále vzácnější hodnotou a zvláště současná uspěchaná doba nás mnohdy nutí usilovně přemítat nad činnostmi, kterým svůj volný čas hodláme věnovat. Jakákoli skupinová činnost vyžaduje rovněž ochotné vedoucí či lidi, kteří ji řídí a organizují a bez nichž by se taková činnost neobešla. Nejinak je tomu i u tanečních souborů, na něž se zaměřujeme v našem výzkumném šetření. Vedoucí, stejně jako učitel ve školní praxi, je mnohdy tím základním hybným a motivačním prvkem této činnosti. Jeho role je zde naprosto nezastupitelná, na základě jeho uměleckého a lidského pojetí souborové práce a přístupu k ní se mnohdy odvíjí celkové směřování daného kolektivu. Lidé v rolích vedoucích jsou často těmi, kdo věnují dané činnosti obrovské množství času, úsilí a osobního nasazení. Soubor a jeho bezproblémové fungování je pro ně samotné velmi zásadní, od něj se odvíjí plánování a organizace dalších aktivit, skrze něj sami sebe vnímají, skrze něj na sebe samotné nahlíží. Zde se rozkrývá prostor pro zkoumání vnitřního světa lidí, kteří se této volnočasové aktivitě věnují v pozici vedoucích a bez nichž by fungování daných skupin nebylo vůbec realizovatelné.

1 Fenomenologie ve zkoumání volného času

Při uvažování o fenoménu volného času a možných formách jeho trávení se můžeme opřít o konstatování Husserla, který nabádá ke zkoumání přirozeného světa našeho života v jeho konkrétní relativitě, v níž každodenně žijeme (1996, s. 108). Volný čas patří k nezastupitelným hodnotám a aktivity v něm provozované sehrávají podstatnou roli ve formování životního směřování každého z nás. Zabírají podstatnou část našeho přemítání o světě, o životě. Jak na jiném místě uvádí Husserl: „*V přímých zkušenostech o světě nalézáme lidi intencionálně zaměřené na určité věci, jako jimi afikované v jejich vědomí, aktivně k nim přihlížejí, aktivně si je připomínají, o nich přemýšlejí, o nich plánují a jinak se jimi obírají*“ (1996, s. 258). Takto lze nahlížet i na vnímání činnosti vedoucích tanečních souborů. Oni sami, jako osoby celoživotně spjaté s tímto fenoménem, o své činnosti skutečně velmi reálně uvažují, zabývají se jí, je náplní jejich životní filozofie.

Fenomén tanečních souborů jako jedné z možností smysluplného trávení volného času, provází členy tanečních souborů po celý život. Do těchto skupin docházejí mnozí od raného dětství až do dospělosti. Tanec a činnost v souboru s ním spojená umožňuje prožívat a získávat zkušenosti. Z tohoto hlediska je tato činnost nesmírně cenná, neboť skýtá prostor pro velmi hluboké prožívání a niterní získávání zkušeností, od nichž se pak často odvíjí další směřování v životě. Jak konstatuje Němec: „*Zkušenosti, pramenící z vlastního a jedinečného prožívání, se pak stávají pevným základem pro možnou osobnostní změnu*“ (2002, s. 10).

Při této volnočasové činnosti dochází k různě emočně zabarveným situacím, které odkrývají charakterové vlastnosti jednotlivých tanečníků. Ty hrají v životě mladých členů zásadní roli, umožňují poznávat nejen ostatní, ale především sebe sama. V rámci aktivity vykonávané ve volném čase, které tanečníci věnují značnou energii, nasazení, svůj čas, mohou být některé ze situací naprosto zlomové a zásadní a v rámci životního retrospektivního posuzování významu této činnosti figurují jako nezastupitelný fenomén. Zde se můžeme opřít o konstatování Aldera, který se snaží vnímat život individua jako celek a považuje každou reakci, každý čin a impuls za projev toho, jaký postoj má jedinec k životu (srov. 1999, s. 7). Členové tanečních souborů takových činů, reakcí, situací prožívají v průběhu své aktivní činnosti plno a právě od nich se díky tak hlubokému až niternímu vztahu k vykonávané činnosti odvíjí jejich náhled na život, na jejich základě přikládají této činnosti zásadní hodnotu. Z těchto niterních prožitků v průběhu dětství a dospívání, se následně formuluje vztah k vykonávané činnosti a hodnotám v životě. Sem až sahají pohnutky při rozhodování, zda přijmout roli vedoucího daného souboru. Člověk ve společenství osob nachází prostor pro vnímání sebe, svého bytí, „*nabývá rysů nového a vyššího smyslu prostřednictvím aktů vzájemného osobního určování, které se uskutečňuje na základě vzájemného chápání*“ (Husserl, 2006, s. 192). Fenomenologické zkoumání vede k poznání, že k věcem samotným je možné se dopracovat skrze fenomény. Významní autoři zabývající se fenomenologickým zkoumáním bytí konstatují, že

identita jedince není předem daná, je spíš implicitním zdáním na základě našeho určení (dasein), jakou roli budeme v životě hrát. Díky působení okolních vlivů se spíše něčím či někým stáváme. Každý nese osobní zodpovědnost za to, kam bude v životě směřovat.

Účelem našeho zkoumání bude tedy porozumět vnímání fenoménu činnosti v tanečním souboru z hlediska životního směřování informantů. Zcela nezastupitelná budou rovněž zjištění, co daná zkušenost pro samotné účastníky znamená. Hendl charakterizuje tento nástroj jako snahu o popis a analýzu zkušenosti se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců (Hendl, 2008). Stejný autor také k vymezení fenomenologického zkoumání a jeho významu uvádí, že tato má za cíl extrahovat esenci prožité zkušenosti tak, aby ji bylo možné komunikovat. „*Fenomenologie definuje esenci prožité zkušenosti jako podstatnou, konstantní a neměnnou strukturu nebo základní části celkové zkušenosti*“ (Hendl, 2008, s. 126).

2 Metoda interpretační fenomenologické analýzy

Pro hluboké porozumění významu, který této volnočasové aktivitě její aktéři přisuzují, byla zvolena metoda fenomenologického zkoumání prožité zkušenosti. Vnímáme ji jako cenný nástroj jak pro pochopení individuálních pohnutek k vykonávání role vedoucího v tanečním souboru, tak i pro porozumění fenoménu tanečních souborů.

Metoda interpretační fenomenologické analýzy,¹ známá též pod zkratkou IPA, reflektuje tři podstatné složky, kterými jsou fenomenologie, hermeneutika a idiografie. IPA také propojuje subjektivní zkušenost a interakci. Jejím hlavním cílem je objevit v detailech individuální osobní žitou zkušenost a zkoušet, zkoumat, zjišťovat, jak účastníci vnímají, vykládají a tvoří svůj osobní a sociální svět. Toto bude také jedním z hlavních úkolů naší analýzy. Ze získaných dat se pokusíme vyextrahovat data, která půjdou co nejvíce do hloubky.

Za podstatu této metody lze považovat přesvědčení, že každá zkušenost a žitá událost je pro účastníka významná a jedinečná. Jejím cílem je rovněž pochopit, jak lidé vnímají některé podstatné události spojené s činností v souboru, jakou hodnotu přisuzují objektům nebo událostem. Účastník se snaží vytvořit a najít smysl svého světa a výzkumník se snaží najít smysl toho, jak účastník smysl svého světa podává. IPA vnímá účastníka jako kognitivního, jednajícího a fyzického tvora a předpokládá vztahy mezi lidským mluvením a myšlením a emočními stavy. Většina otázek se rovněž dotýká lidské identity a jejího vnímání, protože individuální vnímání signifikantní události se vždy dotýká také osobní identity jedince. Hodnota takto provedené detailní studie

¹ INTERPRETATIVE PHENOMENOLOGICAL ANALYSIS, jak uvádějí Smith a Eatough: „*The main theoretical touchstones for IPA are phenomenology (Moran, 2(10)(1), hermeneutics (Palmer, 1969) and idiography (Smith et al., 1995) IPA also connects with a traditional concern with personal accounts and subjective experience in psychology (Allport, 1942; James, 1890) and with symbolic interactionism (Blumer, 1969).*“

spočívá ve dvou rovinách: jednoznačně nejvýznamnější je získání poznatků o dané osobě a jejích odpovědích o dané situaci. Výpovědi a data ve výpovědích obsažená budou cenným zdrojem informací poskytujícím možnost pochopení tohoto jedinečného fenoménu. Zde se také rozkrývá prostor, jak vidět spojitosti mezi různými aspekty účastníkovy vnímání situace. Hlubší pochopení dané situace nás přivádí k danému fenoménu blíže. Jako výzkumníci jsme pak v lepší pozici pro pochopení a zjištění, jak my či jiní lidé můžeme vnímat danou situaci, propojenost s jedinečností života, tedy účastníkovou pojetí a propojenost s hlubokým lidstvím. Jak podstatným fenoménem je tato činnost pro samotné účastníky, se pokusíme rozkrýt právě díky zvolené metodě.

3 Oživená fotografie

K cílům předloženého výzkumného záměru patří kromě výše popsaných priorit i vytvoření popisu zkušeného vedoucího tanečního souboru. Důraz přitom klademe na jeho životní zkušenosti, myšlenky, biografii, životní příběh a osobní perspektivu. Mezi podstatné znaky osobnosti vedoucího patří nejen jeho dovednosti a vědomosti, ale i jeho morální hodnoty a jeho osobnost (srov. Švaříček, 2007, s. 151). K potvrzení výpovědí získaných při strukturovaném rozhovoru zvažujeme využití metody oživené fotografie, jako další podpůrné metody. V této fázi práce se opíráme o výzkumná zjištění Sztompky, který ve své publikaci zabývající se fotografií jako výzkumnou metodou přikládá tomuto výzkumnému přístupu podstatný význam především z hlediska zachycení odrazů různých stránek života společnosti (2007, s. 7). Fotografie zachycuje například i sociální interakce, do nichž účastníci vstupují. Zvláště významným objektem jsou kolektivní činnosti. Do této kategorie spadají i námi zvolené taneční soubory. Jak dále konstatuje Sztompka: „V kolektivech neustále probíhá nějaká aktivita. Neomezuje se jen na činnost jednotlivců, ale nabývá různé formy kolektivního jednání. S pomocí série snímků můžeme zachytit proměnlivý rytmus kolektivní aktivity.“ (2007, s. 42). Informantům budou při rozhovorech předkládány fotografie ze souborových kronik. Ty podtrhují zlomové okamžiky (accident moments), evokují vzpomínky, osoby do nich promítají své zkušenosti, představy, názory, postoje, motivy a potřeby (srov. Skalková 1983, s. 97). O zlomových okamžicích a vzniku emočního zvratu jako podstatného prvku v životě člověka ve vnímání zásadních událostí, které mohou ovlivňovat další životní směřování, se dočítáme například u Kirchnera: „*Chceme-li chování a jednání člověka dobře pochopit, nemůžeme ho zkoumat pouze v určitých definovaných momentech. Člověk je dynamická struktura, která se mění dle situací, které v životě jedince nastaly a jsou. Zvratová teorie se proto snaží vysvětlit onen dynamický proces, ve kterém za určitých podmínek může nastat náhlý zvrat v kvalitě prožívání jedince*“ (2009, s. 70).

Při předkládání fotografií vytanou informantům na mysl silné prožitky, které se pojí s činností v souboru a mohou mít signifikantní význam pro další životní směřování.

„Fotografie je zde nástrojem poznání celého subjektivního a sociálního kontextu, v němž byl snímek udělán“ (Sztompka, 2007, s. 50). Tato doplňující metoda byla zvolena jako nástroj, který má značný potenciál při získání jiných než tradičních údajů (srov. Gavora, 1996, s. 79).

O tomto nástroji velmi detailně hovoří opět Sztompka. Ten rozhovor provokovaný fotografií nebo také metodou fotografické stimulace (photo-elicitation) představuje takto: *„Podstatou metody je, že se zkoumaným osobám ukazují snímky a vyvolává se jejich spontánní interpretace. Jednotlivý snímek nebo řada snímků může sloužit jako prostředek podněcující rozhovor a soustřeďující ho na tematiku ukazovaných objektů“ (2007, s. 68–69).* Pro aplikaci tohoto výzkumného nástroje předpokládáme použít předem připravený scénář otázek stále konkrétnějších, vztahujících se stále hlouběji k detailům zvolené fotografie (srov. tamtéž). Jako badatele nás bude nejprve zajímat, co účastník vybere jako první, co označí za nejpodstatnější. Dále se budeme snažit získat názor zkoumaného na danou problematiku a jeho vlastní účast v dané záležitosti (srov. tamtéž). *„Takto předkládané fotografie mohou vyvolat zajímavé asociace, podpořit paměť respondenta a umožnit vytěžit fakty, které by jinak zůstaly utajené nebo dokonce neuvědomované“ (Sztompka, 2007, s. 70).* K podstatě tohoto výzkumného nástroje odkazuje například i Čermák², který vysvětluje, že při volbě a popisu zvolených obrazů *„...bude zachyceno něco významného ve vztahu k vypravěčově životu či osobnosti“ (2005, s. 163).* Naši informanti jsou specifickou záměně zvolenou skupinou. Jedná se o osobnosti, jejichž rozsah působení a působnosti je zcela srovnatelný s učiteli a jejich životní dráhou. Zkoumání tedy může rovněž probíhat ve dvou osách – vertikální a horizontální. Jak uvádí Švaříček (2007, s. 151), na horizontální ose budeme sledovat styl myšlení a jednání vedoucího, na vertikální sledujeme jeho působení v souboru, od počátků až po dnešní bod. Podstatnou složkou je zde také vnímání kontextu, do něhož je sledování daného fenoménu zasazeno, jelikož ten právě hraje také jednu z důležitých rolí při formování osobnosti a nahlížení na daný fenomén. V popředí stojí nejen zájem o vědecký pohled na zkoumanou problematiku, ale také o náhled samotných vedoucích, tedy pohled „zevnitř“. V tomto také spočívá největší význam zvolené metody – cennost získaných dat v podobě jejich subjektivnosti (srov. Gavora 2007, s. 159). Další z cenných hodnot předkládaného výzkumu je jeho schopnost *„explicitně postihnout neviděné a statisticky abnormální jevy“ (Gavora, 2007, s. 159).*

² Čermák ve svém výkladu Podnětových charakteristik tabulí tematicko-apercepčního testu uvádí jejich základní úkol, kterým je vyprávět příběh o scéně, kterou zachycuje předložený obrázek.

4 K fenoménu tanečních souborů

K představení tanečního souboru lze konstatovat, že se jedná o malou sociální skupinu s obvyklým počtem 30–35 osob. Tato skupina bývá mnohdy velmi rozmanitá co do věkové struktury, tak i do sociálního složení. Členy tanečních souborů jsou většinou mladí lidé ve věku od 16 do 27 let, jak studující tak pracující. Hlavní náplní a cílem činnosti tanečního folklorního souboru je zpracování tradičních lidových tanců a písní a jejich následná prezentace formou jevištních vystoupení před publikem. K tradičním aktivitám patří u mnohých souborů i obřadní obchůzky vážící se k výročním obyčejům v průběhu kalendářního roku. Ptáme-li se, kdo jsou v dnešní době lidé, kteří se o udržování tradic a folkloru zasazují, a kdo jsou jeho interprety, získáme poměrně široký a zajímavý okruh osob. Skladba členské základny jednotlivých souborů se liší jednak na základě způsobu a zpracování daného tanečního materiálu, rovněž tak se odvíjí od obsahu, náplně a cílů souboru. Ty se mohou značně lišit, a i když se soubory stále hlásí k tradičnímu folkloru, formy a pojetí jeho prezentace mohou být různé. Tak můžeme na festivalech a přehlídkách vidět jak soubory, jejichž tanečníci při svých vystoupeních tancují spontánně, bez zjevných tanečních či prostorových plánů, tak soubory, které tance jednotlivých regionů zpracovávají do choreografických úprav, až po skupiny, které se vyznačují vysokou mírou uměleckého zpracování. Speciální kategorii pak představují soubory profesionální, pracující na většinou mírně odlišné organizační bázi, než skupiny amatérské. Pro všechny skupiny bez rozdílu je ovšem podstatný základní spojovací prvek a tím je právě samotná činnost v tanečním souboru a folklor samotný. Jeho význam, postavení a funkce v soudobé kultuře poznáváme právě díky jeho nositelům, udržovatelům, interpretům, kteří patří k hlavním, uzlovým bodům, díky nimž poznáváme jeho tendence a zákonitosti (srov. Sirovátka, 2002, s. 33–34).

4.1 Osobnost vedoucího

Stejně jako pedagog ve školní praxi, má i v tomto typu volnočasových aktivit své zcela nezastupitelné místo vedoucí. Jsou to muži i ženy ve věkovém rozmezí mezi 30–60 lety, lidé se středoškolským i vysokoškolským vzděláním. Do pozice vedoucího se většinou dostávají sami členové tanečních souborů na základě svolení členskou základnou či díky svým interpretačním schopnostem. Samotná funkce ovšem klade po všech stránkách na vedoucího značné nároky. Má být nejen odborně způsobilý k této činnosti – tedy dobrým interpretem daného tanečního materiálu, ale především osobností se silným charisma, vůdčími a organizačními schopnostmi a pedagogicko-psychologickou výbavou. Vedoucí souboru si musí být zásadně vědom, že při své práci může ovlivňovat osobnostní vývoj a směřování tanečníků, rozvoj jejich osobnosti, a to nejen po stránce taneční, ale především lidské. Je tedy žádoucí, aby byl vedoucí pro tuto funkci kompetentní a dokázal svou činnost náležitě kriticky hodnotit, plánovat, připravovat.

S ohledem na vnitřní strukturu souborů, které se většinou skládají ze dvou, někdy tří složek (taneční, hudební a pěvecká složka), je pro výkon funkce vedoucího nezbytná schopnost komunikace a koordinace činnosti uvnitř kolektivu. Tanečníci docházející ve svém volném čase na pravidelné nácviky očekávají, že činnost při tanečním nácviku bude řízena jasnými pravidly a povede k vytyčenému cíli. Aby tato činnost mohla probíhat plynule a bez problémů, je nezbytné, aby byla předem velmi dobře připravena. To klade na vedoucího další nároky vztahující se k jeho přípravě, sběru tanečního a hudebního materiálu, jeho zpracování do tanečních choreografií. S takto předem připraveným materiálem přichází vedoucí nácviku na taneční sál, kde následně většinou nejprve dochází k úvodnímu představení tance, písňového doprovodu, autorského záměru, doprovázeného názornou demonstrací konkrétních tanečních prvků. Vedoucí tedy, je-li sám interpretem daného tance, by měl dokázat dostatečně odborně popsat dané taneční figury a umět vysvětlit způsob jejich provedení. Pro dodržení jisté čistoty tanečního projevu je nezbytné také umět upozornit na chyby vhodným způsobem tak, aby po případných opakovaných výtkách nedocházelo k emočně vypjatým situacím. Vedoucí tedy musí být schopen korigovat činnost dané skupiny lidským způsobem, za využití vhodných dostupných prostředků a metod. K těm kromě názorné demonstrace může dále patřit slovní popis, videostudie, učení nápodobou. Nepostradatelným nástrojem je také pravidelné opakování, díky kterému dochází k paměťovému ukotvení taneční choreografie. Jak již bylo zmíněno, nácvik tanců probíhá s cílem jejich následné prezentace před publikem. Od vedoucího se poté očekává zpětnovazební hodnocení – evaluace a reflexe vykonané činnosti, které má sloužit dalšímu posunu ve výkonnosti skupiny či uměleckého pojetí tance.

Záběr činností vedoucího tímto ještě zcela není vyčerpán. Vyžaduje jeho plné nasazení, poctivou přípravu, která zabírá podstatnou část jeho volného času. Kromě již výše zmíněných kompetencí by měl vedoucí dokázat poskytnout prostor pro rozvoj samostatnosti, tvořivosti a aktivity členů souboru. Podstatnou roli zde hraje rovněž kázeň a rozvoj sebekázně, ta představuje prostředek nezbytný k tomu, aby činnost mohla efektivně probíhat (srov. Kyriacou, 1996, s. 95). Tato role s sebou nese také velkou osobní zodpovědnost a pro jednotlivé vedoucí se tak stává otázkou osobní cti, jak kvalitně a s jakým výsledkem svou činnost vykonávají. Proto také se tato problematika stala předmětem našeho výzkumného zájmu. Díky zvolené metodě chceme odhalit a zjistit, jakou váhu, důležitost a význam přikládají vedoucí souborů své činnosti? Co pro ně znamená? Jak hodnotí a vnímají tento fenomén? Jakou roli sehrává v jejich životě? S ohledem na specifčnost zvolené problematiky jsme zvolili metodu fenomenologického zkoumání, kterou jsme představili v předchozích kapitolách.

5 Nástin výzkumného záměru

Výše popsanou metodu jsme pro naše šetření vybrali právě z toho důvodu, že nám poskytuje možnost hlubokého vhledu do účastnickova vnímání fenoménu tanečního souboru. Fenomenologický rozhovor je metodou, která je vhodná pro intenzivní sondy, nabízí velkou volnost při zjišťování subjektivních názorů, dovoluje jít do hloubky, je zaměřená na odhalení kvalitativně odlišných způsobů, jakými lidé získávají své zkušenosti (srov. Škoda, Doulík, 2009, in Janíková, Vlčková, s. 130). Pro aplikaci dané metody jsme využili polostrukturovaných rozhovorů. Otázky byly předem připraveny, rozhovory byly nahrávány a posléze přepsány. Zvolený výzkumný vzorek byl sestaven cíleně a skládal se z vedoucích tanečních souborů. Kritéria pro jejich výběr byla následující: vyrovnaný počet mužů a žen, vedoucí souboru s běžným tréninkovým režimem (návky 2–3krát týdně), skladba taneční složky souboru v aktivním věku (mezi 16–27 lety). Všichni oslovení účastníci se do výzkumného šetření zapojili s nadšením a se zájmem. Podstatným prvkem ve výpovědích byl především tzv. osudový či zlomový okamžik, který je v životě ovlivnil natolik, že se pro ně tanec stal životní filozofií a určil jejich další směřování.

5.1 Taneční soubor jako životní téma – k povaze získaných dat

K rekonstrukci významu zkušenosti a života vycházíme z dat získaných skrze autobiografické vyprávění, v němž podstatnou roli hraje kontext výzkumného rozhovoru. Rekonstrukce spočívá ve snaze výzkumníka uchopit dané vyprávění jako subjekt reflexe schopný ztvárňovat životní zkušenost z určitých hledisek (srov. Chrz 2007, s. 9). Podstatnou složku získaných dat tvoří rovněž hloubka informací získaných při výpovědích nad fotografiemi ze souborových kronik. Na ta lze, jak konstatuje Sztompka, při analýze nahlížet ve třech vrstvách: a) co snímek odráží (předmět); b) subjektivitu a kulturní orientaci fotografujícího a c) subjektivní reakce fotografovaných osob (srov. 2007, s. 51). Tato metoda byla zvolena jako nástroj verifikace získaných odpovědí a rovněž k prohloubení interpretace, neboť snímky snadněji vyvolávají reakce zkoumaného, vztah badatele a zkoumaného je díky nim bližší, přátelštější, umožňuje dosáhnout větší spontánnosti a autentičnosti výpovědí, což Sztompka označuje za jednu z hlavních předností této metody (srov. s. 71).

Tento výzkum je zaměřen na detailní, idiografické zkoumání účastnickovy zkušenosti s jeho činností v tanečním souboru a přenosu této zkušenosti v rámci celoživotního směřování a jeho interpersonálním kontextem. Analýza vyžaduje několikeré detailní čtení dat, aby budoucí interpretace setrvaly na základních účastnickových pohnutkách. Témata budou redefinována, zhuťněna a budou přezkoušeny vazby mezi nimi. Při práci s daty budou hledány hlavní myšlenky, komentáře a body signifikantní důležitosti (Smith and Eatough, s. 43). Výchozím předpokladem je pro nás chápání narativní konstrukce jako principu struktury zkušenosti. Chceme-li se tedy jako výzkumníci

dozvědět blíže, jaký význam přikládá daný účastník své zkušenosti či svému životu, je pro nás nezbytné zaměřit se na způsob právě zmiňované narativní strukturace (srov. Chrzą, 2007, s. 7). V praxi to znamená, že výzkumník se musí adaptovat na různé způsoby myšlení interpretačně s ohledem na data, např. vnímat pohyb mezi tvořením velkých zkušenostních popisů majících základ v účastnickových vlastních slovech a vytváření více dotazovacích účtů. Tato výzkumná metoda tedy ukazuje, jak lidé přemýšlejí a rozumí signifikantním událostem a lidem v jejich životech. Témata, k nimž účastník zaujímá stanovisko, ukazují na jeho myšlení a interpretaci, což je spojeno s identitou a smyslem či vnímáním sebe sama a pozornosti k lidskému pocitu spojeného s životní zkušeností (Smith and Eatough, s. 41).

Závěr

Uvažujeme-li o smyslu našeho zkoumání, dobíráme se opět k Husserlovi a jeho vnímání hloubky významu našich prožitků a prožívání. Fenomenologii označuje jako nauku o prožitcích, a to včetně všech v prožitcích evidentně prokazatelných, nejen reálných, ale také intencionálních daností (srov. Richir, 2010, s. 169). Primární zkušenost, ke které se v hloubce svých výpovědích účastníci výzkumu dobírají, je možno podle Čermáka chápat jako přirozený postoj, v němž je zkušenost ve svém základě čímsi percepčním či quasi-percepčním (srov. Čermák, 2007, s. 8).

Cílem tohoto textu bylo nastínit a představit metodu fenomenologického zkoumání a její aplikace při výzkumu žité zkušenosti, kterou mají vedoucí tanečních souborů. Ti jsou také naší zvolenou cílovou skupinou. Jedná se o vedoucí tanečních volnočasových souborů, jejichž hlavní náplní je zpracovávání tradičních lidových tanců a jejich jevištní prezentace. Zvolený výzkumný nástroj – metoda fenomenologického zkoumání posílena o metodu oživené fotografie, nám poskytuje možnost nahlédnout do vnitřního světa lidí, kteří tanečnímu souboru a tanci zasvětili značnou část života. Díky zvoleným metodám rovněž docházíme až k samotnému jádru a plně uvědomělému rozlišení ústředních a okrajových objektů, předmětů, událostí a kontextu, stejně jako zachycení dojmů, spontánních a intuitivních postřehů a situací, jejichž význam může být z hlediska životního směřování zásadní (srov. Sztompka, 2007, s. 74). Zde se opět dobíráme k našemu cíli – získat informace o činnosti vedoucích tanečních souborů, její náročnosti, kvalitě a především jejím vlivu na celoživotní směřování účastníků výzkumu. Lidská zkušenost zachycená prostřednictvím vyprávění vyjadřuje silné životní téma, tedy co člověk v životě chce, co sleduje v čase a k čemu směřuje. Zvolené metody nám umožňují vidět účastníky jako subjekty, schopné díky reflexi ztvárňovat životní zkušenost z různých hledisek (srov. Chrzą, 2007, s. 9–10). Díky jejich hlubokým osobním výpovědím se nám naskytá příležitost pochopit význam, jaký tomuto specifickému fenoménu přikládají samotní aktéři.

Literatura

- ADLER, A. *Porozumění životu*. Praha: Aurora, 1999, ISBN 80-85974-76-2.
- ČÁBALOVÁ, D. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-2993-0.
- ČERMÁK, I. Podnětové charakteristiky tabulí Tematicko-apercepčního testu. In *Rorschach a projektivní metody: ročenka České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody*. Praha: MSD ve spolupráci s Českou společností pro Rorschacha a projektivní metody, 2005. pp. 163–189.
- GAVORA, P.: *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85031-15-X.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HUSSERL, E. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha: Academia, 1996.
- HUSSERL, E. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii II*. Praha: Oikoymenth, 2006.
- CHYZ, V. *Možnosti narativního přístupu v psychologickém výzkumu*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 2007.
- KOŠÍKOVÁ, V. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-2433-1.
- KIRCHNER, J. *Psychologie prožitku a dobrodružství*. Brno: Computer Press, a. s., 2009, ISBN 978-80-251-2562-5.
- KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-965-8.
- NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-006-9.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.
- RICHIR, M. Smysl fenomenologie. In NOVOTNÝ, K. (vyd.) *Co je fenomén?* Praha: Oikoymenth, 2010.
- SKALKOVÁ, J. a kol.: *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983.
- SMITH, J., EATOUGH, V. Interpretative phenomenological analysis. In LYONS, E.; COYLE, A. (eds.) *Analysing Qualitative Data in Psychology*. London: Sage Publications, s. 35–50.
- SIROVÁTKA, O. *Folkloristické studie*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2002, ISBN 80-85010-31-3.
- SZTOMPKA, P.: *Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-86429-77-9.
- ŠKODA, J., DOULÍK, P.: *Dětská pojetí: teoretická východiska a metodologické aspekty*. In Janíková, Vlčková & al., Brno: Paido, 2009, ISBN 978-80-7315-180-5.
- ŠVAŘÍČEK, R.: *Životní historie učitele experta*. In Švaříček, R., Šedová, K. (eds.) *Učební materiály pro kvalitativní výzkum v pedagogice*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, ISBN 978-80-210-4359-6.

Kontakt na autorku:

Mgr. Helena Pilišová
Katedra sociální pedagogiky
Pedagogická fakulta
Masarykova univerzita
Poříčí 7
603 00 Brno